

Domprosten 1

Antikvarisk medverkan vid fasadrenovering

Domprosten 1, Kvarnholmen, Kalmar, Kalmar kommun, Kalmar län, Småland

Maria Klint

Kalmar läns museum

Byggnadsantikvarisk rapport november 2018

Kalmar läns museums bebyggelseenhet

Kalmar läns museums bebyggelseenhet utför antikvarisk medverkan vid förändringar och renoveringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse/ bebyggelsemiljöer. Flera medarbetare är också certifierade som sakkunnig kontrollant av kulturvärden enligt Plan- och bygglagen.

Kalmar läns museum kan även erbjuda expertis inom exempelvis land- och marinarkologi, konservering och kulturmiljöpedagogik.

www.kalmarlansmuseum.se

Antikvarisk medverkan – vad är det?

Alla kyrkor och kyrkogårdar tillhörande svenska kyrkan byggda före 1940 är skyddade enligt Kulturmiljölagen. Denna lag används också för att skydda vissa andra byggnader, så kallade byggnadsminnen. I Kalmar län handlar det om ca 135 byggnader, bebyggelsemiljöer, parker etc. När en sådan skyddad miljö ska förändras krävs ett särskilt tillståndsbeslut från länsstyrelsen, som får ställa villkor om hur åtgärderna ska utföras. Samma sak gäller när länsstyrelsen fattar beslut om så kallade byggnadsvårdsbidrag till olika kulturhistoriskt värdefulla miljöer eller byggnader runt om i länet.

För att åtgärderna ska genomföras enligt länsstyrelsens beslut, med antikvariskt perspektiv och traditionella metoder och material "som innebär minsta möjliga skada" på byggnaden eller bebyggelsemiljön ska arbetet följas av antikvarisk expertis, den antikvariske medverkande. Denne ska vara fastighetsägaren och hantverkarna behjälplig med goda råd, följa och dokumentera arbetet samt redovisa genomförda åtgärder i en rapport.

Domprosten 1

Antikvarisk medverkan vid fasadrenovering

Domprosten 1, Kvarnholmen, Kalmar, Kalmar kommun, Kalmar län, Småland

Författare	Bebyggelseantikvarie Maria Klint (MKI)
Foto	Författaren om inget annat anges
Granskad av	Antikvarie Liselotte Jumme
Layout	Britt Söderberg
Diarienummer	Kalmar läns museum: 32-271-18 Länsstyrelsen Kalmar län: 432-412-18
Utgivare	Kalmar läns museum 2018
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-1417-10 från Lantmäteriverket.
Utförd av	Kalmar läns museum, Bebyggelseenheten
Kontaktperson	Liselotte Jumme
Beställare	Eforus AB
Kontaktperson	Pia Hynam (PH)
Hantverkare	Sandå Sverige AB (huvudentreprenör), Erik Jonsén, (EJ) IRS byggteknik (underentreprenör) Kaj Åman (KÅ)
Huvudentreprenörer	Sandå Sverige AB
Renoveringsperiod	September t o m oktober 2018
Fältbesök skedde	2018-08-31, inför fasadarbeten: (LJ), (PH), 2018-09-07, mellanbesiktning: (LJ), (MKI), (EJ), (KÅ) 2018-09-21, mellanbesiktning: (LJ), 2018-10-08, avslutande byggmöte (LJ), (PH) 2018-11-09, avslutande platsbesök (MKI)
Slutbesiktning	Utförs av Länsstyrelsen i Kalmar län
Övriga handlingar och digitala fotografier	Förvaras i Kalmar läns museums topografiska arkiv

Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Kort om den aktuella byggnaden

Fastigheten Domprosten 1 förklarades som byggnadsminne 1988 och skyddas av 3 kap Kulturmiljölagen (1988:950). Fastigheten ligger inom riksintresse för kulturmiljövården, Kalmar H48.

Byggnaden antas ha uppförts efter den stora stadsbranden 1765. Fastigheten har inhyst såväl handlare som redare. Segelmakare PA Wetterlind var under 1841 aktiv i byggnaden. Fredrik Runnqvist tog över och öppnade Schimmelpfenning Jernkramhandel, 1843 och drev den in på 1900-talet. Därefter tog Thure Larsson och sonen Lars-Göran över byggnaden och startade Järnväru AB. Byggnaden fungerade senare som skeppshandel. Fastigheten i kvarteret Domprosten 1 berättar om Kalmar som handelsstad och var med sitt läge nära hamnen och Jordbroporten ett av de förnämsta för ett handelshus.

Huvudbyggnaden har fasader mot Södra Vallgatan, Kaggensgatan och Ölandsgatan. Det är ett tvåvåningshus uppfört i timmer med högt brutet tak som möjliggör en våning till under taket. Fasaden är klädd med hyvlad locklistpanel i kraftiga dimensioner. Knutarna är inklädda och försedda med krön och socklar vilka bildar långt utspringande pilastrar längs fasaden. Ursprungligen fanns en fritrappa vid den mittersta av entréerna mot Kaggensgatan. Trappan togs bort någon gång mellan 1870 och 1900. Under samma period förändrades bottenvåningens fönster. Eventuellt ändrades inte fönstrens yttermått, men de fick större odelade glasytor, vilket gav dem karaktären av butiksfönster. De större skyltfönstren mot Kaggensgatan togs upp 1910. Fönstren på de övre våningsplanen är av olika ålder. De äldsta bör vara från slutet av 1800-talet.

År 2001 genomfördes en undersökning av tidigare färgsättning av fasader genom skrapning av befintliga färglager parat med arkivstudier. Husets ursprungliga färgsättning kunde inte fastställas. Omkring 1860 ska huset ha varit ”ljus” med vita pilastrar för att målas i mörkare kulörer från 1870-talet och fram till ca 1950, omväxlande bruna och gula kulörer. Från ca 1950 och ett par decennier framåt ska fasaden ha varit ljusare igen. Vid en renovering 2001-2003 renskrapades fasaden och målades i guldockraton med bruna fönster och ljusgrå fönsteromfattningar i ett förslag som utgick från tidigare färgsättning, med inspiration från 1920-talet.

Taket har tidigare varit täckt med spån eller flackt tegel och har under 1900-talet ersatts med en falsad plåt, först svartplåt och därefter galvaniserad plåt. Under renoveringen 2001-2003 lades ett nytt tak av dubbelfalsad galvaniserad plåt. Renoveringen innefattade även måleriarbeten, trälagningar och takavvattning.

Bild över Kaggensgatan/Södra Vallgatan när Kalmar skeppshandel var aktiv i byggnaden. Foto taget 1974. Kalmar Läns museum.

Bild över Kaggensgatan. Byggnaden har vid tiden en mörkare färgsättning. Schimmelfennigs Jernkramhandel finns i byggnaden. Årtal okänt. Kalmar läns museum.

Utförda åtgärder

Den antikvariska medverkan har skett i samband med beviljande av byggnadsvårdsbidrag för aktuella åtgärder. Tillstånd utfärdat och bidrag beviljat av Länsstyrelsen i Kalmar.

Fasad (utom knutlådor); norra, södra och västra delen

Tillstånd före renovering

Byggnaden har en profilerad locklistpanel med varierande och kraftiga dimensioner. Vid renoveringar genom åren har den äldre och karakteristiska locklisten på vissa ställen ersatts med en släthyvlist utan profil. Locklistor med några olika typer av profiler förekommer. Mindre delar av panelen var rötskadad, främst mot söder. På södra fasaden fanns, framförallt i fasadens övre partier, större och mindre springor mellan locklist och slät panel delvis på grund av att spiken krupit ut.

Vidtagna åtgärder

Locklisten spikades in. Större springor mellan locklist och slät panel drevades med lindrev. Där efter fylldes springan med linoljekitt. Springor av denna typ förekom främst mot söder. Några mindre lagningar gjordes. Fyra mindre bitar av slät panel byttes i gavelröstet mot söder. Vid var sida om balkongen (öster och väster) byttes en bit av locklisten, den längsta biten vid balkongens västra del. På några ytterligare platser mot söder ersattes en mindre del av en locklist. Inga kompletteringar av nytt virke krävdes mot väster och norr (förutom på pelarutsmyckningen, se mer nedan). Furuvirke av god kvalitet och med täta årsringar användes. Bild och bildtext nedan förklarar var panel byttes ut mot Södra Vallgatan. Fasaderna målades med linolfärg (se mer under kommentarer).

Delar av slät panel och locklist utbytt. Markerad med X.

Fasad mot Södra Vallgatan, inför åtgärd. På ytterligare några ställen byttes mindre bitar av locklist.

Närbild av fasad och fönster i behov av renovering.

Fasad mot Södra Vallgatan, inför åtgärd.

Fasad mot Kaggensgatan/Södra Vallgatan, inför åtgärd.

Fasad mot Kaggensgatan/Ölandsgatan, inför åtgärd.

Arbete pågår med ilusning där rötskadad panel tagits bort. Södra Vallgatan, övre parti.

Lagningar har gjorts i fasaden mot Södra Vallgatan, övre parti.

Fasad mot Södra Vallgatan, efter åtgärd.

Exempel på utbytt del av locklist inför målning. Fasad mot Södra Vallgatan.

Fasad mot Södra Vallgatan, väster om balkongen. Utbytt locklist inför målning.

Detalj av ovan. Kontursågad locklist vid balkongens infästning.

Fasad mot Södra Vallgatan inför åtgärder.

Fasad mot Kaggensgatan inför åtgärder. X-markeringar visar var delar av knutlådor byttes ut.

Knutlådorna; norra, södra och västra delen

Tillstånd före renovering

Knutar klädda med släthyvlad panel och nertill uppbyggda med flera olika lister till en bas för pilastern. Det virke som bytts ut på knutlådornas nederdel vid renoveringen 2001-2003 var av sågat virke och mycket grovt. Vissa delar av virket på knutlådorna satt löst och/eller var rötskadad och i behov av att bytas ut, detta på den västra fasaden. Vid knuten i hörnan mellan Kaggensgatan/Ölandsgatan fanns indikationer på en större rötskada, sannolikt efter äldre läckage från stuprör. En del av den ostligaste knutens inklädnad på södra fasaden var rötskadad.

Vidtagna åtgärder

Det sågade virket som tillkommit vid renoveringen 2001-2003 fick sitta kvar. I sitt mest synliga läge i hörnet Södra Vallgatan/Kaggensgatan slipades ytorna ner inför målning. På den västra fasaden

byttes delar av knutlådornas nedre parti mot nytt virke, såväl större släthyvlade partier som mindre listverk, allt med det gamla virket som förebild. För knutlådans framsida kunde snickaren inte få tag på virke av god kvalitet i tillräcklig bredd. Därför limmades två delar ihop till ett bred bräda inför montering.

Vid knuten i hörnan mellan Kaggensgatan/Ölandsgatan fick hela knutinklädnaden rivs till läget för nederdelens krönlist. Bakom fanns också en del rötskadat virke som fick tas bort. Själva knuten innanför visade sig dock vara intakt. Bakom knutlådan kompletterades med nytt virke innan knutlådan återuppbyggdes med mestadels nytt virke.

En del av den ostligaste knutens inklädnad på södra fasaden var rötskadad. En långsmal illusion gjordes här. Allt nytt virke var av tätvuxen fur. Knutlådorna målades med linoljefärg som övriga delar av fasaden.

Fasad mot Kaggensgatan inför åtgärder. X-markeringar visar var delar av knutlådor byttes ut.

Knutlåda Kaggensgatan, inför åtgärd.

Detalj knutlåda Kaggensgatan, inför åtgärd.

Knutlåda Kaggensgatan, under pågående renovering. Delar av listverket byttes ut.

Detalj, utbytt list.

Knutlåda mot Kaggensgatan, under pågående renovering. Delar av listverket byttes ut.

Knutlåda mot Kaggensgatan, under pågående renovering. Delar av listverket byttes ut.

Knutlådorna i hörnet Kaggensgatan/Ölandsgatan. Påbörjad undersökning av status.

Knutlådorna i hörnet Kaggensgatan/Ölandsgatan. Rivning av inklädnad påbörjad.

Inklädnad med nytt virke påbörjad.

Nya knutlådor Ölandsgatan/Kaggensgatan.

Nya knutlådor Ölandsgatan/Kaggensgatan. Efter åtgärd.

Detaljer Kaggensgatan efter slutfört arbete.

Detaljer Kaggensgatan efter slutfört arbete.

Ölandsgatan/Kaggensgatan efter åtgärd.

Kommentarer

Länsstyrelsens tillståndsbeslut gällde enbart byte av virke. Själva ommålningen bedömdes som underhållsarbete och inget krav ställdes på antikvarisk medverkan. Eftersom byte av virke och ommålning sammanföll i tid bidrog dock antikvariskt medverkande med stöd i frågor gällande ommålningen också. Vid de största springorna mellan locklist och slätpanel mot söder föreslog antikvariskt medverkande att springor större än 0,5 cm skulle lagas upp med trä medan springor under 0,5 cm kunde ”tätas” med lindrev och linoljekitt. Målarna valde dock enbart det senare alternativet.

För ommålningen hade målerifirman beställt linoljefärg med de NCS-koder som använts vid förra ommålningen vid renoveringen 2002. Den gula kulören bedömdes dock som något skarp i tonen. För sista strykningen gjordes därför en justering av den gula kulören och samtidigt justerades den bruna tonen på fönster och dörrar för att få en bättre harmoni mellan tonerna. På balkongdörren, som tidigare varit målad i två kulörer (brun och grå) föreslog antikvarien att dörren målas enbart i den bruna tonen, vilket genomfördes. Fönster kittkompletterades och målades i brun kulör, omfattningar i ljusgrått.

Den gula fasadkulören från renoveringen år 2002 var NCS 3050-Y20R med guldockrapigment. Denna byttes nu till Guldockrakulör, 2A-94 (Hjorts linoljefärgslikare) NCS S 3040-Y20R. Den bruna kulören till fönster och dörrar från 2002 var 5030-Y60R, mörkockra. Denna blev nu 1A 4031 (Hjorts linoljefärgslikare), brun mörkocker NCS S 6030-Y40R. Den grå kulören till fönsterfoder mm var 2002 NCS S20005-Y, grön umbra. Det blev samma 2018 med kulörkod 6B-94+786 (Hjorts linoljefärgslikare).

Vid ommålningen 2002 påpekade länsstyrelsen att mittposten och karmen utåt på fönstren inte målats i den bruna kulören, utan i den ljusgrå. Nu målades mittposten och karmens kant också brun.

All linoljefärg togs från Gysinge. Trärena ytor ströks tre gånger medan övriga ytor generellt ströks 2 gånger. Målningen skedde sent på året. Trots väderskydd blev det en del daggbildning, framförallt på fasadernas nedre parti. Vid avslutande besiktning på framförallt södra fasaden konstaterades att färgen var relativt tjockt målad en del rinningar fanns. Målerifirman gick över fasaden igen för att åtgärda detta. Butiksdörrarna mot Kaggensgatan av 1950-talstyp slipades och behandlades med en linoljebaserad olja från Le Tonkinois. Räcke och stag till balkong målades med svart linoljefärg.

I renoveringens slutskede skedde ett missförstånd mellan fastighetsägaren och en firma som kontaktats för åtgärder på två butiksfönster, längst mot öster mot Södra Vallgatan. Det som ägaren uppfattat som byte av glas blev ett byte av hela fönsterpartier som utfördes med karm i aluminium. I skrivande stund undersöks hur detta ska hanteras av fastighetsägaren och länsstyrelsen.

Sändlista

Länsstyrelsen i Kalmar län, 391 86 Kalmar, 4 ex (varav ett ex till fastighetsägaren)

Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm, 2 ex

Sandå Sverige AB, Franska vägen 3B, 393 56 Kalmar

IRS Byggteknik, Mejerigatan 17, 388 40 Trekanten

Pia Hynam, Kaggensgatan 2, 392 32 Kalmar

Fasader mot Kaggensgatan och Södra Vallgatan efter renovering.

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

